

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ЗАГАМУЛА ВАДИМ ВІКТОРОВИЧ

УДК 343.6

**МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У
ЗАНЯТТЯ ПРОСТИТУЦІЄЮ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Харківському національному університеті внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Татаров Олег Юрійович,

адвокатське об'єднання «Татаров, Фаринник, Головка»,
керуючий партнер

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,

Власова Ганна Петрівна,

ПВНЗ «Європейський університет»,

завідувач кафедри кримінального права,
процесу і криміналістики

кандидат юридичних наук,

Тарасенко Олександр Сергійович,

відділ професійної підготовки

управління професійної освіти та науки

Департаменту персоналу, організації освітньої

та наукової діяльності МВС України,

заступник начальника відділу

Захист відбудеться «17» жовтня 2019 р. о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 26.007.05 у Національній академії внутрішніх справ за адресою:
03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх
справ за адресою: 03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий «17» вересня 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Д.О. Савицький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Обрання Україною вектором свого розвитку інтеграцію до європейського співтовариства обумовлює необхідність дотримання в усіх сферах суспільного життя ідей гідності, свободи і верховенства права. Конституція України у статті 3 визначає, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є її головним обов'язком.

При цьому особливу актуальність набуває питання всебічного захисту прав дитини і забезпечення її повноцінного розвитку, адже відповідно до Декларації прав дитини, прийнятої резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї Організації об'єднаних націй від 20 листопада 1959 р. кожній дитині законом та іншими засобами повинний бути забезпечений захист і надані можливості та створені сприятливі умови, що дозволяли б розвиватися фізично, розумово, морально, духовно та соціально здоровим і нормальним шляхом в умовах свободи та гідності.

Крім того, у статті 34 Конвенції про права дитини, від 20 листопада 1989 р. визначено, що держави-учасниці зобов'язані захищати дитину від усіх форм сексуальної експлуатації та сексуальних розбещень. З цією метою держави-учасниці, зокрема, вживають на національному, двосторонньому та багатосторонньому рівнях всіх необхідних заходів щодо запобігання: схилянню або примушуванню дитини до будь-якої незаконної сексуальної діяльності, а також використанню дітей з метою експлуатації у проституції або в іншій незаконній сексуальній практиці.

Кримінальним законодавством України забезпечується охорона нормального морального розвитку неповнолітніх, зокрема, стаття 303 КК України встановлює відповідальність за втягнення неповнолітніх (у тому числі і малолітніх) осіб в заняття проституцією чи примушування їх до заняття проституцією. Водночас, економічні, морально-психологічні, соціальні та культурно-освітні проблеми, що продовжують мати місце в нашій державі, обумовлюють існування такого явища як дитяча проституція та тенденцію до зростання попиту на сексуальні послуги дітей, появу нових форм сексуальної експлуатації неповнолітніх осіб, у тому числі із використанням новітніх інформаційних технологій.

Як свідчать результати статистичних даних, останніми роками на території України спостерігається тенденція до зростання кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень, передбачених статтею 303 КК України. Так, якщо впродовж 2014 року було зареєстровано 301 вказане кримінальне правопорушення, у 2015 році цей показник склав 230 фактів, у 2016 році – 220, то у 2017 році виявлено 328, а впродовж 2018 року – вже 410. Разом з тим, кількість виявлених фактів втягнення малолітніх осіб у заняття проституцією протягом зазначених років залишається вкрай низьким – 2 у 2014 році, 5 – у 2015 році, 0 – у 2016 році, по одному у 2017 та 2018 роках¹. Вказана ситуація свідчить про високу латентність втягнення неповнолітніх у заняття проституцією, недостатню професійну

¹ Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування за 2014–2018 рр. / Генеральна прокуратура України. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>

підготовку працівників правоохоронних органів щодо виявлення та розслідування даної категорії кримінальних правопорушень, що обумовлює необхідність удосконалення методики їх розслідування.

Теоретичне підґрунтя дисертаційного дослідження складають фундаментальні праці вітчизняних і зарубіжних науковців, присвячені різноманітним аспектам виявлення та розслідування злочинів, зокрема Ю. П. Аленіна, Л. І. Аркуші, І. В. Басистої, В. П. Бахіна, Р. С. Белкіна, І. О. Возгріна, А. Ф. Волобуєва, В. І. Галагана, І. Ф. Герасимова, В. Г. Гончаренка, В. Я. Горбачевського, І. В. Гори, Л. Я. Драпкіна, В. А. Журавля, Г. Г. Зуйкова, А. В. Іщенко, Н. І. Клименко, В. А. Колесника, О. Н. Колесниченка, В. П. Колмакова, В. П. Корж, В. О. Коновалової, І. І. Котюка, В. С. Кузьмічова, В. В. Лисенка, В. К. Лисиченка, В. Г. Лукашевича, Є. Д. Лук'янчикова, Д. Й. Никифорчука, М. А. Погорецького, М. В. Салтевського, Д. Б. Сергєєвої, С. М. Стахівського, О. Ю. Татаров, В. В. Тіщенко, Л. Д. Удалової, В. Г. Хахановського, П. В. Цимбала, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського, Ю. М. Черноус, В. М. Шевчука, В. Ю. Шепітька, Б. В. Щура, О. Г. Яновської та інших.

Окремі проблеми розслідування злочинів проти моральності у своїх роботах досліджували різні вчені, зокрема М. С. Дмитрієв, С. Г. Кулик, М. В. Куратченко, В. О. Малярова, К. Ю. Назаренко, О. М. Федик, С. А. Циркун, К. В. Шибанова та ін. Останнім дослідженням у зазначеному напрямі стала дисертація В. О. Лазарева «Криміналістична характеристика та особливості розслідування втягнення неповнолітнього в заняття проституцією і сутенерства» (Дніпро, 2019 р.).

Незважаючи на безперечну теоретичну і практичну значущість досліджень вказаних науковців, поза увагою вітчизняної криміналістичної науки залишилися окремі аспекти вказаної проблематики, зокрема, особливості виявлення фактів втягнення неповнолітніх у заняття проституцією; електронно-цифрові сліди як елемент слідової картини даного злочину; типізація слідчих ситуацій подальшого етапу розслідування; тактика допиту неповнолітнього потерпілого; проведення негласних слідчих (розшукових) дій; призначення окремих видів судових експертиз (судово-психологічної експертизи потерпілого, комп'ютерно-технічної, портретної) тощо.

Зазначені обставини й зумовили вибір теми дослідження, його спрямованість і зміст.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України № 287/2015), Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» (Указ Президента України № 5/2015), Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015 та Плану дій з її реалізації на період до 2020 року, схваленого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1393-р, Пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на 2015–2019 роки (наказ МВС України № 275/2015). Дослідження проведено згідно з науково-дослідною темою Харківського національного університету внутрішніх справ «Наукове супроводження реформування системи кримінальної юстиції в Україні» (реєстраційний номер 0113U008190). Тема дисертації затверджена рішенням Вченої ради Харківського національного університету внутрішніх справ 26 січня 2016 р. (протокол № 1).

Мета і задачі дослідження. Метою роботи є розроблення теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо розслідування втягнення неповнолітніх у заняття проституцією.

Поставлена мета обумовила необхідність вирішення таких *задач*:

- висвітлити сучасний стан наукового дослідження проблем розслідування втягнення неповнолітніх в заняття проституцією;
- встановити найбільш поширені способи підготовки, вчинення та приховання досліджуваних злочинів;
- з'ясувати зміст слідової картини втягнення неповнолітніх в заняття проституцією;
- охарактеризувати особу злочинця та особу неповнолітнього потерпілого, втягнутого у заняття проституцією;
- розглянути особливості виявлення фактів втягнення неповнолітніх в заняття проституцією;
- окреслити обставини, що підлягають встановленню під час розслідування розглядуваних злочинів;
- виокремити типові слідчі ситуації, які складаються на початковому та наступному етапах розслідування, та визначити основні напрями розслідування;
- розкрити тактичні особливості проведення допиту неповнолітнього потерпілого, втягнутого у заняття проституцією;
- систематизувати організаційні й тактичні особливості проведення окремих негласних слідчих (розшукових) дій при розслідуванні злочинів цієї категорії;
- розглянути можливості призначення судових експертиз під час розслідування втягнення неповнолітніх у заняття проституцією.

Об'єкт дослідження – правовідносини, що складаються у зв'язку з виявленням та розслідуванням втягнення неповнолітніх у заняття проституцією.

Предмет дослідження – розслідування втягнення неповнолітніх в заняття проституцією.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань під час проведення дослідження у комплексі застосовувались загальнонаукові та спеціально-правові методи. Методологічною основою дослідження став *діалектико-матеріалістичний метод* наукового пізнання соціально-правових явищ. Крім того, використано такі методи: *історико-правовий* – для дослідження генезису і стану наукового розроблення проблем розслідування втягнення неповнолітніх у заняття проституцією (підрозділ 1.1); *догматичний* – для тлумачення юридичних категорій, поглиблення та уточнення понятійного апарату дослідження (підрозділи 1.2, 1.3, 1.4, 2.1); *функціональний* – з метою виділення типових слідчих ситуацій на різних етапах розслідування злочинів (підрозділ 2.3); *системно-аналітичний* – для аналізу практики виявлення та розслідування даних злочинів з метою виокремлення системи найбільш поширених способів учинення і класифікації типових слідчих ситуацій (підрозділи 1.2, 2.1, 2.3); *типологічний* – при дослідженні типової особи злочинця та типової особи потерпілого (підрозділи 1.3, 1.4); *статистичні* (групування, зведення, аналіз кількісних показників) – під час аналізу та узагальнення емпіричної бази (вивчених кримінальних проваджень (справ), результатів анкетування (у всіх розділах дисертації), а також *соціологічні* (анкетування, інтерв'ювання) – у процесі вивчення

думок працівників слідчих підрозділів щодо проблем розслідування втягнення неповнолітніх у заняття проституцією (у всіх розділах дисертації).

Емпіричну базу дослідження становлять систематизовані матеріали офіційної статистичної звітності Генеральної прокуратури України за період 2014–2018 рр.; результати вивчення матеріалів 135 кримінальних проваджень та 75 кримінальних справ про втягнення неповнолітніх у заняття проституцією (частини 3, 4 ст. 303 КК України) за 2008–2018 рр.; узагальнені дані анкетувань слідчих Національної поліції (155 респондентів з міста Києва, Вінницької, Житомирської, Київської, Одеської, Рівненської, Сумської, Тернопільської, Харківської, Хмельницької, Черкаської, Чернівецької та Чернігівської областей). При вивченні матеріалів практики і визначенні ключових аспектів обраної проблеми автором використовувався особистий досвід роботи у практичних підрозділах органів досудового розслідування.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є комплексним монографічним дослідженням теоретичних та практичних аспектів методики розслідування втягнення неповнолітніх у заняття проституцією. Автором сформульовано ряд висновків і рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності діяльності органів досудового розслідування, зокрема:

вперше:

- обґрунтовано, що з метою виявлення фактів втягнення неповнолітніх в заняття проституцією або ж готування до вчинення даного злочину, найбільш доцільно та ефективно виявляти: осіб, які вчинили, вчиняють або готуються до вчинення даного злочину; осіб, яких втягнули або намагаються втягнути у заняття проституцією; осіб, яким відомі або можуть бути відомі обставини вчинення злочину; місця, де неповнолітніми особами надаються сексуальні послуги за винагороду;

- здійснено розподіл типових слідчих ситуацій, які складаються на початковому та наступному етапах розслідування, зокрема доведено, що найбільш оптимальними критеріями класифікації слідчих ситуацій початкового етапу розслідування втягнення неповнолітніх в заняття проституцією є: обсяг та зміст наявної інформації про подію злочину та особу злочинця; етап вчинення злочину та дії потерпілої особи; кількість потерпілих осіб та їх вік. Слідчі ситуації наступного етапу розслідування слід класифікувати залежно від визнання підозрюваним факту втягнення неповнолітніх в заняття проституцією, наявності доказів та умов їх отримання й перевірки;

- систематизовано організаційні й тактичні особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування втягнення неповнолітніх у заняття проституцією, як аудіо-, відеоконтроль особи, аудіо-, відеоконтроль місця, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем, установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу, спостереження за особою, реччю або місцем;

удосконалено:

- типологію осіб, які втягують неповнолітніх у заняття проституцією, що сприяє виявленню джерел інформації про злочин;

- перелік обставин, що підлягають встановленню під час розслідування втягнення неповнолітніх в заняття проституцією, шляхом включення до їх числа

обставин, які характеризують особу неповнолітнього потерпілого;

– рекомендації щодо призначення та проведення судово-медичних експертиз, судово-психологічної експертизи потерпілого, комп'ютерно-технічної та портретної експертиз під час розслідування втягнення неповнолітніх у заняття проституцією;

дістало подальший розвиток:

– історіографія наукових досліджень проблем розслідування втягнення неповнолітніх у заняття проституцією;

– уявлення про спосіб втягнення неповнолітніх в заняття проституцією, який включає в себе спосіб підготовки, спосіб вчинення та спосіб приховання злочину, а також класифікація типових слідів, відповідно до якої слідові картину даного злочину складають матеріальні, ідеальні та електронно-цифрові сліди;

– криміналістичні ознаки особи неповнолітнього потерпілого: стать, вік, місце та умови проживання, місце навчання (роботи), морально-психологічні якості, а також взаємозв'язок з особою злочинця;

– тактичні особливості проведення допиту неповнолітнього потерпілого, втягнутого у заняття проституцією.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані та обґрунтовані в дисертації теоретичні положення, висновки та рекомендації впроваджено та надалі може бути використано у:

практичній діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України – для безпосереднього використання розроблених методичних рекомендацій слідчими Національної поліції під час розслідування втягнення неповнолітніх у заняття проституцією (акт Головного слідчого управління Національної поліції України від 25 жовтня 2018 р.);

освітньому процесі – при проведенні занять з навчальних дисциплін: «Криміналістика», «Особливості розслідування окремих видів злочинів», «Криміналістичні засоби та методи розслідування кримінальних правопорушень», підвищенні кваліфікації слідчих Національної поліції, підготовці освітніх програм, навчальних і практичних посібників, підручників, курсів лекцій (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 27 вересня 2018 р.);

Апробація результатів дисертації. Основні положення, висновки та пропозиції, сформульовані у дослідженні, доповідалися та оприлюднені у виступах автора на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: «Становлення та розвиток наукових досліджень» (м. Київ, 20–21 травня 2016 р.); «Становлення та розвиток наукових досліджень» (м. Київ, 19–20 травня 2017 р.); «Становлення та розвиток наукових досліджень» (м. Київ, 18–19 травня 2018 р.); «Актуальні проблеми правової науки в сучасних умовах» (16 травня 2019 р.).

Публікації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, відображено у одинадцяти наукових публікаціях, серед яких п'ять статей – у виданнях, що включені МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна стаття – у міжнародному науковому виданні, а також у п'яти тезах, що опубліковані у збірниках доповідей науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (302 найменування на 33 сторінках) та додатків на

14 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 246 сторінок, із яких обсяг основного тексту – 186 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність і ступінь дослідження обраної теми, її зв'язок з науковими програмами, планами й темами, визначено мету, задачі, об'єкт, предмет і методи дослідження, його емпіричну базу, розкрито наукову новизну роботи та практичне значення одержаних результатів, наведено відомості щодо апробації результатів дослідження, публікації, в яких викладено основні положення роботи.

Розділ 1 «Теоретичні основи дослідження та криміналістична характеристика втягнення неповнолітніх в заняття проституцією» складається з чотирьох підрозділів, присвячених стану наукових досліджень вказаної проблематики, а також висвітленню основних елементів криміналістичної характеристики втягнення неповнолітніх в заняття проституцією.

У підрозділі 1.1 *«Стан наукових досліджень проблем розслідування втягнення неповнолітніх у заняття проституцією»* наголошено на важливості історіографії дослідження цієї теми. Проаналізовано сучасний стан наукової розробки вказаної проблематики у різних галузях юридичної науки, зокрема, у криміналістці, а також у адміністративному, кримінальному праві, кримінології.

Проституція як суспільне явище виникло і продовжує існувати з найдавніших часів, зокрема ще на теренах Київській Русі з прийняттям християнства засуджували та забороняли сексуальні стосунки поза шлюбом. На початку ХХ ст. міжнародна спільнота розпочала розглядати сексуальну експлуатацію як самостійний об'єкт кримінально-правового переслідування і одночасно із формуванням нормативно-правової бази, яка регламентувала порядок вжиття заходів, спрямованих на боротьбу з проституцією як з негативним соціальним явищем, розпочалися і наукові розвідки у цьому напрямі, але вже у 1930-ті роки науковий інтерес до питання проституції поступово зник. І лише на початку 1990-х років вивчення різноманітних аспектів боротьби з проституцією знову почало проводитись на відповідному науковому рівні. Одними з перших науковців, які займалися розробкою цієї проблематики у вищевказаний період, були С. М. Красуля та В. І. Лебеденко.

Детально досліджувалися наукові праці, присвячені особливостям адміністративно-правової протидії проституції (В. В. Черній, В. І. Варивода), кримінально-правовій характеристиці злочинів проти моральності (А. В. Ландіна, Л. С. Кучанська, І. О. Бандурка, А. В. Плотнікова), кримінологічній характеристиці втягнення особи в заняття проституцією та запобігання злочинам проти моральності (Т. А. Шевчук, К. С. Снісаренко, Ю. О. Єрмаков, С. Г. Кулик), кримінально-правовому захисту та охороні моральності неповнолітніх (Н. О. Семчук, В. В. Кузнецов, О. М. Курилова), а також проблемам розслідування злочинів проти моральності, у тому числі і втягнення особи у заняття проституцією (К. В. Шибанова, В. О. Малярова, К. Ю. Назаренко, М. В. Куратченко, В. О. Лазарєв).

Обґрунтовано, що незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених вказаній проблематиці, наразі залишилася теоретична та практична

необхідність подальшого дослідження питань розслідування втягнення неповнолітніх в заняття проституцією (94,2 % опитаних слідчих вказали на доцільність здійснення наукової розробки зазначеної теми).

У підрозділі 1.2 «Спосіб учинення та слідова картина злочину» дисертант зазначає, що спосіб як елемент криміналістичної характеристики втягнення неповнолітніх в заняття проституцією є триланковим (на це вказали 82,6 % опитаних слідчих) і включає в себе спосіб приготування, спосіб вчинення злочину та спосіб його приховання.

На думку автора, основним елементом підготовки до вчинення даного злочину є пошук потенційних потерпілих, тобто осіб, щодо яких в подальшому можливо вживати заходи, спрямовані на їх втягнення в заняття проституцією. Пошук потенційних потерпілих може здійснюватися шляхом: цілеспрямованого пошуку (54,3 % вивчених кримінальних проваджень); висунення різноманітних пропозицій або створення відповідних умов та ситуацій, за яких дані особи, у тому числі і неповнолітні, самостійно звернуться до суб'єктів злочинної діяльності (45,7 %).

Крім того, проведений аналіз вивчених кримінальних проваджень показав, що втягнення чи примушування до заняття проституцією неповнолітніх осіб здійснюється наступними способами: з використанням обману (15,2 %); з використанням шантажу (7,2 %); з використанням уразливого стану неповнолітньої особи (34,1 %); із застосуванням насильства (8,3 %); з погрозою застосування насильства (4,1 %); з використанням службового становища, або особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності (12,4 %); іншим шляхом (переконання, вмовляння тощо) (18,7 %).

Найбільш розповсюдженими способами приховування втягнення неповнолітніх у заняття проституцією є наступні: приховання факту злочинної діяльності, пов'язаної із втягненням неповнолітніх у заняття проституцією, шляхом її інсценування та маскуванню під легітимний вид діяльності, зокрема під діяльність масажних салонів, модельних агентств, саун, нічних клубів та інших розважальних закладів (47,2 %); приховання факту заняття проституцією конкретними неповнолітніми особами (суб'єктами цього приховання можуть бути як злочинці, так і самі потерпілі), а також замовчування фактів знайомства, іншого взаємозв'язку злочинця з потерпілими (22,6 %); знищення матеріальних слідів злочину з метою внесення змін до слідчої картини злочину. При цьому матеріальні сліди злочину, у тому числі різноманітні предмети, які є носіями слідів злочину, можуть не лише знищуватися, а й пошкоджуватися та видозмінюватися (30,2 %).

Слідову картину втягнення неповнолітніх у заняття проституцією, складають три види слідів: матеріальні, ідеальні та електронно-цифрові.

Матеріальними слідами втягнення неповнолітнього в заняття проституцією є сліди, що залишаються внаслідок вчинення дій, спрямованих на втягнення неповнолітнього в заняття проституцією та сліди, що залишаються внаслідок заняття неповнолітньою особою проституцією. Носіями ідеально-слідової інформації втягнення неповнолітніх у заняття проституцією є особи, які безпосередньо вчиняють злочин, їх близьке оточення, особи, що умисно надають допомогу або сприяють злочинній діяльності (28,3 % опитаних слідчих); потерпілі, їх батьки, близькі родичі, друзі, вчителі, однокласники чи одногрупники, інші

особи, які входять до вузького кола спілкування потерпілих і знаходяться з ними в довірливих відносинах (41,4 %); особи, яким потерпілі надавали сексуальні послуги за винагороду або особи, які відмовились від отримання вказаних послуг з різних причин, однак бачили або спілкувалися з потерпілими (18,7 %); особи, які внаслідок своєї професійної або підприємницької діяльності знайомі зі злочинцями та потерпілими (таксисти, адміністратори саун, готелів тощо) (11,6 %). Електронно-цифрові сліди втягнення неповнолітніх в заняття проституцією можна розподілити на дві групи: сліди, що виникають внаслідок користування ресурсами мережі Інтернет (веб-сайтами, соціальними мережами) (43,3 %) та сліди, що виникають внаслідок користування засобами мобільного зв'язку (56,7 %).

У підрозділі 1.3 «Особа злочинця» доведено, що із сукупності всіх ознак особи злочинця, який втягує неповнолітніх в заняття проституцією, найбільший інтерес для формування криміналістичної характеристики становлять такі, як стать, вік, громадянство, освітній рівень, рід занять, сімейний стан, наявність на вихованні неповнолітніх дітей, постійне місце проживання, досвід злочинної діяльності, наявність досвіду заняття проституцією, перебування на обліку у лікаря-нарколога, морально-психологічні якості.

Автором з'ясовано, що більшість злочинів даної категорії вчиняються жінками – 53,7 % вивчених кримінальних проваджень (справ), водночас чоловіками – 46,3 %. Серед осіб жіночої статі, які втягували неповнолітніх в заняття проституцією, 34,2 % раніше самі займалися проституцією, 25 % і на момент вчинення злочину продовжували займатися проституцією, і лише 40,8 % цією діяльністю ніколи не займалися. У віці від 18 до 25 років даний злочин вчинили 16,9 % осіб, у віці від 25 до 35 років – 28,3 %. Найбільш численною віковою групою, до якої входили особи, які втягували неповнолітніх в заняття проституцією, була група осіб від 35 до 45 років – 34,6 %, водночас лише 20,2 % осіб вчинили даний злочин у віці, старшому 45 років.

Більшість осіб, які втягували неповнолітніх у зайняття проституцією, не мають родини – 74,2 %, з них – в шлюбі ніколи не перебували 12,0 % чоловіків та 17,3 % жінок; розлучені – 14,1 % чоловіків, 25,1 % жінок; 1,8 % вдівців та 3,9 % вдів. На момент вчинення злочину лише 18,4 % чоловіків та 7,4 % жінок перебували в шлюбі. Разом із відомостями про сімейний стан злочинців представляють інтерес і дані про наявність у них дітей на утриманні. Так, 35,0 % осіб (11,0 % чоловіків та 24,0 % жінок) мали на утриманні одну дитину, 28,9 % (13,0 % чоловіків та 15,9 % жінок) – дві і більше дитини. Водночас, 36,1 % осіб (з них 22,3 % чоловіків та 13,8 % жінок) неповнолітніх дітей не виховували.

Переважає більшість осіб, які втягували неповнолітніх у заняття проституцією, були громадяни України – 65,4 %, хоча досить значний відсоток склали громадяни Російської Федерації – 20,5 %, які вчиняли злочини у прикордонних з Російською Федерацією областях – Донецькій, Луганській та Харківській. 8,1 % склали громадяни Республіки Білорусь та 6,0 % громадяни інших держав, зокрема Азербайджану, Вірменії, Грузії та Італії.

У підрозділі 1.4 «Особа потерпілого» автором відзначається, що під час дослідження особи неповнолітнього потерпілого як елемента криміналістичної характеристики втягнення у заняття проституцією доцільно вивчати наступні дані:

стать, вік, місце та умови проживання, місце навчання (роботи), морально-психологічні якості та взаємозв'язок з особою злочинця.

У 100 % вивчених автором кримінальних проваджень, потерпілими внаслідок втягнення їх у заняття проституцією або примушування до заняття проституцією були особи жіночої статі, що свідчить про латентність злочинів, вчинених відносно хлопців, яка може обумовлюватися як небажанням потерпілих оприлюднювати дані факти, так і недостатністю та неефективністю вжитих правоохоронними органами заходів, спрямованих на їх виявлення.

Залежно від умов виховання, серед неповнолітніх, які були втягнуті у заняття проституцією, можна виокремити тих, які проживали та виховувалися у: повній сім'ї – 23,4 %; неповній сім'ї – 30,2 %, з них 17,4 % виховувалися у сім'ї, що складалася з матері або батька і дитини, а 12,8 % – у сім'ї, що складалася з матері та її чоловіка (батька та його дружини) і дитини; багатодітній сім'ї – 8,8 %; сім'ї опікунів з числа близьких родичів (бабусі, тітки тощо) – 24,7 %; прийомній сім'ї – 2,3 %; дитячому будинку-інтернаті – 10,6 %.

Серед неповнолітніх потерпілих 77,6 % постійно навчалися, решта – тимчасово чи назавжди припинили навчання, при цьому лише 9,1 % після здобуття середньої освіти працевлаштувалися та виконували роботу офіціанток, прибиральниць, масажисток, танцівниць тощо.

З числа дітей, охоплених навчанням, 21,4 % були учнями загальноосвітніх навчальних закладів, 43,9 % учнями професійно-технічних закладів освіти, а 12,3 % – студентами вищих навчальних закладів.

Розглядаючи взаємозв'язок між потерпілими та особами, які втягували неповнолітніх у заняття проституцією, дисертант прийшов до висновку, що даний злочин вчиняли малознайомі або раніше не знайомі неповнолітньому особі, зокрема особи, які з потерпілими познайомилися через мережу Інтернет (42,0 %); близькі родичі та члени сім'ї (20,9 %); друзі чи знайомі потерпілого (37,1 %).

Розділ 2 «Виявлення та розслідування втягнення неповнолітніх у заняття проституцією» складається з трьох підрозділів і присвячений розгляду специфіки організації виявлення та розслідування злочинів цієї категорії.

У підрозділі 2.1 *«Виявлення фактів втягнення неповнолітніх у заняття проституцією»* зазначається, що втягнення неповнолітніх у заняття проституцією належить до категорії злочинів, яким притаманна висока латентність, у зв'язку з відсутністю мотивації практичних працівників їх виявляти через складність документування (35,9 % опитаних слідчих), відсутності практичних вмінь та навичок щодо виявлення даної категорії злочинів (20,2 %), браку часу у практичних працівників займатися цілеспрямованим пошуком інформації про вчинення даних злочинів (17,4 %), обізнаності злочинців про можливості, методи та засоби правоохоронних органів щодо розкриття злочинів та застосування ними прийомів конспірації під час підготовки та вчинення злочинів (14,3 %), зацікавленості потерпілих та їх законних представників у прихованні фактів вчинення відносно них злочину (12,2 %).

Виявлення зазначеної категорії злочинів може здійснюватися не лише слідчим чи іншими працівниками правоохоронних органів, але й усіма зацікавленими суб'єктами, зокрема представниками як державних органів, так і неурядових

організацій. Вказана діяльність передбачає отримання інформації про подію вчинення злочину (час, місце, обставини надання неповнолітньою особою сексуальних послуг за винагороду), про потерпілу особу або ж про особу, яка вчинила, вчиняє або готується вчинити даний злочин.

Вихідна інформація про втягнення неповнолітніх у заняття проституцією може бути отримана з таких джерел, як: заяви та повідомлення потерпілих чи їх законних представників (9,1 % вивчених кримінальних проваджень (справ)), з них – повідомлення, що надійшли на гарячі лінії, телефони довіри різноманітних установ та організацій, у тому числі і анонімні (3,8 %), заяви та повідомлення представників державних та недержавних органів, громадських організацій (16,4 %), заяви та повідомлення громадян, яким стали відомі обставини кримінального правопорушення (11,7 %), повідомлення, оголошення, опубліковані у засобах масової інформації та в мережі Інтернет (24,2 %) або ж самостійно виявлена слідчими чи іншими працівниками правоохоронних органів, зокрема в ході розслідування кримінальних проваджень (38,6 %).

У підрозділі 2.2 *«Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування»* дисертантом доводиться, що успішне розслідування фактів втягнення неповнолітніх у заняття проституцією багато в чому обумовлене чітким визначенням обставин, які підлягають встановленню під час розслідування.

Автор вказує, що крім обставин, які відповідно до статті 91 КПК України підлягають обов'язковому встановленню у кожному кримінальному провадженні, необхідно встановлювати також обставини, які характеризують особу неповнолітнього потерпілого, зокрема такі, як: 1) повні і всебічні відомості про особу неповнолітнього: його вік (число, місяць, рік народження), стан здоров'я та рівень розвитку, інші соціально-психологічні риси особи, які необхідно враховувати при встановленні причин та умов вчинення злочину та вжиття заходів криміналістичної профілактики; 2) ставлення неповнолітнього до заняття проституцією в цілому (необхідність встановлення даної обставини обумовлена тим, що нерідко мають місце випадки, коли потерпілі самі бажали надавати сексуальні послуги за винагороду і підшукували осіб, які могли б забезпечити їм наявність клієнтів), досвід заняття проституцією в минулому; 3) умови життя та виховання неповнолітнього (склад сім'ї неповнолітнього, обстановку в ній, взаємини між дорослими членами сім'ї та дорослими і дітьми, ставлення батьків до виховання неповнолітнього, форми контролю за його поведінкою, морально-побутові умови сім'ї; обстановку в школі чи іншому навчальному закладі або на виробництві, де навчається або працює неповнолітній, його ставлення до навчання чи роботи, взаємини з вихователями, учителями, однолітками, характер і ефективність виховних заходів, які раніше застосовувалися до нього; зв'язки і поведінку неповнолітнього поза домом, навчальним закладом та роботою).

У підрозділі 2.3 *«Типові слідчі ситуації та основні напрями розслідування»* на підставі аналізу слідчої практики сформульовано та класифіковано типові слідчі ситуації, що складаються на початковому та наступному етапах розслідування втягнення неповнолітніх в заняття проституцією, окреслено типовий перелік невідкладних слідчих (розшукових) дій та інших заходів, спрямованих на їх вирішення.

Доведено, що найбільш оптимальним критерієм класифікації слідчих ситуацій початкового етапу розслідування втягнення неповнолітніх в заняття проституцією є обсяг та зміст наявної інформації про подію злочину та особу злочинця. За вказаним критерієм слідчі ситуації розподіляються наступним чином: 1) наявні ознаки, що вказують на факт вчинення злочину, відомі особа, яка вчинила злочин, потерпілий, встановлені свідки; 2) наявні ознаки, що вказують на факт вчинення злочину, відомі особа, яка вчинила злочин, потерпілі, однак відсутні свідки вчинення злочину; 3) наявні ознаки, що вказують на факт вчинення злочину, відома особа, яка вчинила злочин, однак неповнолітній потерпілий не встановлений (встановлений, але його місцезнаходження невідоме) або потерпілі відмовляються надавати показання чи їх показання суперечать матеріалам кримінального провадження; 4) наявні ознаки, що вказують на факт вчинення злочину, встановлені потерпілі, однак особа, яка вчинила злочин, не відома або особа, яка вчинила злочин, встановлена, однак її місцезнаходження невідоме.

Залежно від етапу вчинення злочину та діянь потерпілої особи слідчі ситуації можна розподілити на три групи: 1) неповнолітня особа надала згоду на заняття проституцією, однак ще не надавала сексуальні послуги за винагороду; 2) відбулося втягнення неповнолітньої особи у заняття проституцією, або мав місце факт примушування до заняття проституцією, особа певний період часу надавала сексуальні послуги за винагороду, однак на даний час припинила заняття проституцією; 3) відбулося втягнення неповнолітньої особи у заняття проституцією, особа на даний час продовжує надавати сексуальні послуги за винагороду.

Залежно від кількості потерпілих осіб та їх віку слідчі ситуації поділяються на наступні: 1) втягнуто одну неповнолітню особу у заняття проституцією (найчастіше вказані ситуації мають місце у випадках, коли злочин вчиняється родичами, друзями або знайомими потерпілої особи); 2) втягнуто у заняття проституцією декілька осіб, усі з яких є неповнолітніми; 3) втягнуто у заняття проституцією як дорослих, так і неповнолітніх осіб.

Слідчі ситуації наступного етапу розслідування слід класифікувати залежно від визнання підозрюваним факту втягнення неповнолітніх в заняття проституцією, наявності доказів та умов їх отримання та перевірки: 1) підозрюваний повністю визнає свою вину, його показання підтверджуються матеріалами кримінального провадження; 2) підозрюваний визнає свою вину частково, але наявні відомості про вчинення інших злочинів, у тому числі виявлено раніше невідомі факти втягнення неповнолітніх в заняття проституцією, доказова база його показань суперечлива; 3) підозрюваний повністю заперечує факт втягнення неповнолітнього в заняття проституцією або примушування до заняття проституцією, наявні докази його винуватості або їх недостатньо.

Розділ 3 «Проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування втягнення неповнолітніх в заняття проституцією» складається з трьох підрозділів, у яких наведено криміналістичні рекомендації щодо проведення окремих слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій, а також призначення судових експертиз під час розслідування злочинів цієї категорії.

У підрозділі 3.1 *«Допит неповнолітніх потерпілих»* зазначено, що результативність проведення допиту неповнолітнього потерпілого внаслідок

втягнення його у заняття проституцією обумовлюється неухильним дотриманням вимог законодавства та вмілим використанням слідчим тактичних прийомів проведення даної слідчої (розшукової) дії. В кожному випадку проведення допиту слідчий повинен оцінювати особистісну специфіку допитуваного, обставини злочину та обстановку допиту з метою обрання саме тих тактичних прийомів, які будуть не лише ефективними, але й не призведуть до настання недопустимих наслідків – приниження честі та гідності неповнолітнього потерпілого, здійснення на нього психологічного тиску, а також виключать необхідність додаткового допиту.

Автор доводить, що найбільш ефективно та доцільно допитувати неповнолітніх потерпілих у першій половині дня, зокрема, у світлу пору доби, а проведення цієї слідчої (розшукової) дії ввечері чи вночі можливо допускати виключно у невідкладних випадках. Вибір місця проведення допиту неповнолітнього потерпілого внаслідок втягнення його у заняття проституцією полягає в обранні приміщення, в якому має відбуватися дана слідча (розшукова) дія, з тим, щоб допитуваний почував себе максимально комфортно та захищено і жоден із сторонніх факторів не перешкоджав наданню повних та правдивих показань, а також не призвів до погіршення його психологічного стану.

Під час проведення допиту малолітньої або неповнолітньої особи необхідним є забезпечення присутності законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря. Аналіз емпіричних даних показав, що під час допиту неповнолітнього потерпілого внаслідок втягнення у заняття проституцією у 100 % випадках був присутній його законний представник, при цьому батьки (усиновлювачі) залучалися у 61,3 % випадків, опікуни чи піклувальники – у 22,4 %, інші повнолітні родичі чи члени сім'ї – у 14,2 %, представники органів опіки і піклування, установ і організацій під опікою чи піклуванням перебував неповнолітній – у 2,1 %. У 56,5 % випадків під час проведення допитів був присутній педагог, у 38,2 % – психолог, а у 5,3 % разом із педагогом або психологом залучався ще і лікар. При вирішенні питання про обрання педагога або психолога, яких планується залучити як учасників допиту неповнолітнього потерпілого, слідчий повинен, враховувати особу неповнолітнього потерпілого, його психологічний стан, а також можливість залучення педагога, з яким у потерпілого склалися довірчі стосунки і в присутності якого він почуватиме себе вільно та не буде соромитися розповісти про вчинений відносно нього злочин(це може бути класний керівник, будь-який інший шкільний вчитель, керівник гуртка, який колись відвідував неповнолітній тощо). Якщо ж такого педагога немає, то слідчому краще залучити для проведення допиту кваліфікованого психолога, який не знайомий з потерпілим. Такий підхід дозволить уникнути ситуацій, за яких неповнолітній буде викривляти свої показання або ж приховувати факти чи обставини, що матимуть значення для розслідування, з метою створення позитивного враження про себе або ж навпаки буде вести себе демонстративно зухвало і відмовиться надавати показання.

У підрозділі 3.2 «Окремі негласні слідчі (розшукові) дії» підкреслюється, що успішне виявлення та розслідування фактів втягнення неповнолітніх у заняття проституцією, які характеризуються високим рівнем латентності, а також використанням злочинцями сучасних інформаційних технологій як під час підготовки так і в процесі вчинення кримінального правопорушення, інколи є неможливим без

активного застосування негласних слідчих (розшукових) дій, що дають змогу отримати фактичні дані, необхідні для виконання завдань кримінального провадження. Особливістю досліджуваної категорії злочинів є те, що у межах одного кримінального провадження з метою документування злочинної діяльності зазвичай доцільно проводити комплекс негласних слідчих (розшукових) дій. Так, лише у 8,4 % кримінальних проваджень було проведено одну НСРД, водночас, як у 32,4 % кримінальних проваджень їх було проведено дві, а у 43,7 % – три і більше.

З метою виявлення фактів втягнення неповнолітніх у заняття проституцією, а також на початковому та наступному етапах розслідування даної категорії злочинів, необхідно проводити такі негласні слідчі (розшукові) дії, як аудіо-, відеоконтроль особи, аудіо-, відеоконтроль місця, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем, установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу, спостереження за особою, річчю або місцем.

Типовими тактичними завданнями аудіо-, відеоконтролю особи є встановлення (документування): умов, за яких досягались домовленості про зустрічі з майбутніми жертвами злочину, а також змісту їх спілкування; кола знайомих підозрюваного та змісту їх спілкування за місцем проживання та за місцем надання сексуальних послуг за винагороду; місць зустрічей з потерпілими та особами, які мають бажання отримати сексуальні послуги за винагороду та змісту їх спілкування; особливостей механізму вчинення та приховання злочину. Аудіо-, відео контроль місця проводиться у місцях знайомства чи зустрічей з потенційними потерпілими, де безпосередньо здійснюється вплив на них з метою втягнення у заняття проституцією, у місцях проведення дозвілля потерпілими, у місцях надання сексуальних послуг за винагороду, у місцях передачі коштів за надані неповнолітніми сексуальні послуги тощо.

Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж проводиться з метою фіксації домовленостей між особами, які втягують неповнолітніх у заняття проституцією, та потерпілими, а також з особами, які бажають отримати сексуальні послуги за винагороду. Зняття інформації з електронних інформаційних систем має надзвичайно важливе значення, оскільки пошук потенційних потерпілих, розміщення з цією метою реклами, досягнення домовленостей про зустрічі, а також про подальше надання сексуальних послуг за винагороду здійснюється злочинцями переважно в Інтернет-середовищі – на відповідних сайтах або ж на сторінках соціальних мереж.

Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу ефективно проводити перед затриманням особи, з метою точного встановлення її місцезнаходження (наприклад, конкретної квартири у багатоповерхівці). Також дана негласна слідча (розшукова) дія дозволяє встановити місцезнаходження неповнолітніх, яких переховують, або які самі не бажають повідомляти своє місце проживання або перебування, але при цьому користуються засобами мобільного зв'язку.

Спостереження за особою доцільно проводити з метою виявлення її контактів, злочинних зв'язків, місць зустрічей з потерпілими, іншими особами, які допомагають у організації заняття проституцією, маршрутів пересування, звичок, способу життя та інших даних, необхідних для глибокого й усебічного вивчення

особи на предмет її причетності до злочинної діяльності. Спостереження за місцем, зокрема за стаціонарними об'єктами (ресторани, вокзали, нічні клуби, масажні салони, фотостудії, агентства для прийому на роботу тощо) дозволяє забезпечити контроль за відвідувачами та виявити серед них осіб, які становлять інтерес для досудового розслідування, встановити неповнолітніх, які надають сексуальні послуги за винагороду, а також неповнолітніх, яких планують втягнути у заняття проституцією. Також шляхом здійснення спостереження за місцем можливо отримати інформацію про: місця зустрічей злочинців та потенційних потерпілих; домовленості щодо наступних зустрічей в обумовленому місці або у місці заняття проституцією; засоби зв'язку злочинців з потерпілими; час та місця, в яких можливе надання сексуальних послуг за винагороду.

У підрозділі 3.3 «Призначення судових експертиз» доводиться, що найбільш поширеною формою використання спеціальних знань під час розслідування втягнення неповнолітніх у заняття проституцією є призначення та проведення судових експертиз (77,2 % вивчених кримінальних проваджень (справ)), а тому дослідження особливостей їх призначення та проведення, окреслення питань, що можуть бути вирішені за їх допомогою, має суттєве теоретичне і практичне значення.

Дисертантом детально розглянуто особливості призначення судово-медичної експертизи, судово-психологічної експертизи потерпілого, комп'ютерно-технічної та портретної експертиз, як найбільш поширених у даній категорії кримінальних проваджень.

Наголошується, що особливо важливе значення має своєчасність призначення та проведення судово-медичної експертизи під час розслідування втягнення неповнолітніх у заняття проституцією, оскільки з плином часу докази можуть бути втрачені (знищення слідів сперми тощо), а отримані тілесні ушкодження можуть втратити свій первинний вигляд.

Якісно проведена судово-психологічна експертиза дозволяє не лише більш повно з'ясувати обставини втягнення неповнолітнього у заняття проституцією, причини, чому все ж таки дитина погодилася на заняття такою діяльністю, але й встановити глибину завданої їй психологічної шкоди, а також визначити шляхи подолання негативних наслідків. Враховуючи те, що пошук осіб з метою втягнення їх у заняття проституцією, досягнення з ними домовленостей про зустрічі, спілкування з ними, а також пошук осіб, які бажають отримати сексуальні послуги за винагороду, зазвичай відбувається у інтернет-середовищі за допомогою сторінок соціальних мереж, на різноманітних сайтах, через месенджери, що встановлені у мобільних телефонах, тощо, проведення комп'ютерно-технічної експертизи з метою пошуку та фіксації електронно-цифрових слідів злочинної діяльності, спрямованої на втягнення особи у заняття проституцією, має важливе значення.

В ході розслідування втягнення неповнолітніх у заняття проституцією досить часто виникає необхідність призначення та проведення портретної експертизи з метою встановлення тотожності особи, зображеної на фотознімках або відеозаписах. Варто відмітити, що на сьогодні найбільш поширеними об'єктами портретної експертизи є відеозаписи, отримані з різноманітних камер відеоспостереження.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи основні положення та результати проведеного дослідження проблем розслідування втягнення неповнолітніх в заняття проституцією, сформульовано висновки, пропозиції та рекомендації, що відповідають вимогам наукової новизни та мають теоретичне і практичне значення:

1. За результатами проведеного аналізу стану сучасних наукових досліджень, можна дійти висновку, що проблема боротьби з проституцією неповнолітніх розглядається у адміністративному, кримінально-правовому, кримінологічному та криміналістичному напрямках. Особливості розслідування втягнення неповнолітніх у заняття проституцією широко висвітлені у вітчизняній та зарубіжній криміналістиці, зокрема і на монографічному рівні, однак окремі аспекти вказаної проблематики залишаються недослідженими, а проблемні питання – невирішеними, що обумовлює необхідність здійснення подальших наукових розвідок у вказаному напрямі.

2. Спосіб як елемент криміналістичної характеристики втягнення неповнолітніх в заняття проституцією чи примушування їх до заняття проституцією – це система дій, спрямованих на підготовку, вчинення і приховання цього злочину з притаманними їй слідами вчиненого, детермінована умовами зовнішнього середовища та обрана злочинцем з урахуванням особи неповнолітнього потерпілого.

3. На етапах підготовки, вчинення та приховання втягнення неповнолітніх в заняття проституцією відбуваються відповідні зміни у навколишньому середовищі та залишаються матеріальні, ідеальні та електронно-цифрові сліди злочину (що виникають внаслідок користування ресурсами мережі Інтернет та внаслідок користування засобами мобільного зв'язку), утворення яких безпосередньо залежить від способу вчинення злочину, а їх виявлення дозволяє отримати важливу доказову інформацію для досудового розслідування.

4. Типовим криміналістичним портретом особи злочинця, що втягує неповнолітніх у заняття проституцією, є наступний: це жінка у віці від 35 до 45 років, громадянка України, мешканка обласного центру або міста обласного значення, з середньою освітою, ніде непрацююча, розлучена, має на вихованні неповнолітню дитину, на обліку у лікаря-нарколога не перебуває, до кримінальної відповідальності раніше не притягувалася або ж відбуває покарання, не пов'язане з позбавленням волі, чи звільнена від відбування покарання з випробуванням.

Узагальненим типовим портретом особи неповнолітнього потерпілого, внаслідок втягнення його у заняття проституцією, є наступний: це дівчина, віком від 16 до 18 років, мешканка обласного центру чи міста обласного значення, яка має постійне місце проживання, виховується у неповній сім'ї, навчається у професійно-технічному закладі освіти та систематично вживає алкогольні напої. З особою, яка її втягнула в заняття проституцією, познайомилася випадково або ж через мережу Інтернет.

5. Виявлення фактів втягнення неповнолітніх у заняття проституцією повинно здійснюватися слідчим спільно з працівниками інших підрозділів правоохоронних органів за умови тісної взаємодії з державними органами та установами, зокрема службами у справах дітей, закладами соціального захисту дітей, центрами

соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, закладами освіти та охорони здоров'я. З метою отримання інформації про факти втягнення неповнолітніх в заняття проституцією або ж про готування до вчинення даного злочину, найбільш доцільно та ефективно виявляти осіб, які вчинили, вчиняють або готуються до вчинення даного злочину; осіб, яких втягнули або намагаються втягнути у заняття проституцією; осіб, яким відомі або можуть бути відомі обставини вчинення злочину; місця, де неповнолітніми особами надаються сексуальні послуги за винагороду. При цьому особливої уваги з боку правоохоронних органів потребують діти, які перебувають у складних життєвих обставинах; учні навчальних закладів, які систематично допускають пропуски занять без поважних причин; неповнолітні, поведінка яких свідчить про різку зміну інтересів, кола спілкування, в яких з'явилися значні суми вільних готівкових коштів, а також ті, які обговорюють серед однолітків теми сексуального характеру, проблеми проституції або ж висвітлюють вказану тематику на своїх сторінках у соціальних мережах; неповнолітні, яких було притягнуто до відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 181-1 КУпАП «Заняття проституцією».

6. Важливе значення для розслідування втягнення неповнолітніх у заняття проституцією крім обставин, які відповідно до статті 91 КПК України підлягають обов'язковому доказуванню у кожному кримінальному провадженні, мають також обставини, що характеризують особу неповнолітнього потерпілого, до яких належать повні і всебічні відомості про особу неповнолітнього, його ставлення до заняття проституцією, попередній досвід заняття проституцією, умови життя та виховання. Визначений і запропонований перелік обставин, які підлягають встановленню, має важливе значення у практичній діяльності слідчих під час розслідування злочинів досліджуваної категорії, оскільки знання про них сприятиме побудові обґрунтованих слідчих версій та ефективному плануванню розслідування.

7. На основі емпіричних даних виділено і систематизовано типові слідчі ситуації початкового та наступного етапів розслідування втягнення неповнолітніх в заняття проституцією. Доведено, що критеріями типізації слідчих ситуацій початкового етапу розслідування втягнення неповнолітніх в заняття проституцією є: обсяг та зміст наявної інформації про подію злочину та особу злочинця; етап вчинення злочину та дії потерпілої особи; кількість потерпілих осіб та їх вік. Слідчі ситуації наступного етапу розслідування слід класифікувати залежно від визнання підозрюваним факту втягнення неповнолітніх в заняття проституцією, наявності доказів та умов їх отримання та перевірки. З метою вирішення типових слідчих ситуацій, а також виявлення та фіксування криміналістичної інформації, запропоновано для слідчого алгоритм дій, який передбачає проведення різноманітних слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій в залежності від ситуації, яка може змінюватись.

8. Найбільш поширеною і, водночас, найбільш складною слідчою (розшуковою) дією під час розслідування втягнення неповнолітніх у заняття проституцією є допит неповнолітніх потерпілих. Основними проблемами, які виникають під час проведення вказаної слідчої (розшукової) дії є: складність встановлення психологічного контакту з допитуваним (31,6 % опитаних слідчих); надання потерпілими завідомо неправдивих показань (24,5 %); небажання надавати показання допитуваним,

замовчування певних важливих фактів (16,6 %); перебування потерпілих в напруженому психологічному стані, який перешкоджає веденню допиту (15,2 %); необхідність подолання впливу злочинців на потерпілих, внаслідок якого останні відмовляються від наданих раніше показань або змінюють їх (12,1 %).

У кримінальних провадженнях про втягнення неповнолітніх у заняття проституцією питання, які повинен з'ясувати слідчий у неповнолітнього потерпілого, можуть бути об'єднані у такі групи: відомості щодо особи потерпілого; відомості про обставини (час, місце, спосіб) знайомства з особою, яка втягнула в проституцією; відомості щодо безпосередньої події злочину; відомості щодо обставин заняття проституцією неповнолітнім; відомості про інших осіб, які можуть бути потерпілими внаслідок втягнення їх у заняття проституцією.

9. Під час розслідування втягнення неповнолітніх у заняття проституцією доцільно проводити негласні слідчі (розшукові) дії з метою виявлення латентних фактів учинення злочинних дій, а також встановлення потенційних потерпілих щодо яких плануються заходи, спрямовані на втягнення їх у заняття проституцією; усіх співучасників злочинної діяльності, їх зв'язків, а також свідків злочинних дій; місць утримання неповнолітніх та місць надання ними сексуальних послуг за винагороду; засобів зв'язку злочинців з потерпілими; особливостей організації надання сексуальних послуг за винагороду третім особам; транспортних засобів, а також водіїв, які перевозили неповнолітніх; акаунтів соціальних мереж, поштових скриньок, за допомогою яких здійснювалася переписка злочинців з потерпілими; предметів і документів, що можуть бути доказами у кримінальному провадженні тощо.

Найбільш часто проводяться у процесі досудового розслідування втягнення неповнолітніх у заняття проституцією і забезпечують його ефективність такі негласні слідчі (розшукові) дії, як: аудіо-, відеоконтроль особи (28,7 % вивчених кримінальних проваджень); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (67,4 %); зняття інформації з електронних інформаційних систем (58,2 %); обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (21,3 %); установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (42,4 %); спостереження за особою, річчю або місцем (61,3 %); аудіо-, відеоконтроль місця (17,3 %); контроль за вчиненням злочину (14,1 %).

10. Отримання інформації доказового або орієнтуючого характеру, яка дозволить визначити подальші напрями розслідування та допоможе прийняти процесуальні рішення під час розслідування фактів втягнення неповнолітніх у заняття проституцією нерідко є неможливим без застосування спеціальних знань, найбільш поширеною формою використання яких є призначення та проведення судових експертиз (у 77,2 % кримінальних проваджень (справ) щодо втягнення неповнолітніх у заняття проституцією призначалися та проводилися судові експертизи). Найбільш часто призначалися наступні судові експертизи: судово-медична експертиза – 43,2 %, з них: експертиза живих осіб – 41,4 %; експертиза речових доказів біологічного походження – 45,7 %; судово-психологічна експертиза потерпілого – 37,8 %; комп'ютерно-технічна – 29,6 %; судово-психіатрична експертиза підозрюваного – 26,5 %; портретна – 17,9 %; лінгвістична експертиза усного мовлення – 8,6 %; мистецтвознавча – 6,8 %; експертиза зброї та слідів і обставин її використання – 1,9 %; товарознавча – 1,2 %.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Загамула В. В. Особа злочинця, як елемент криміналістичної характеристики втягнення неповнолітніх в заняття проституцією. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 33. Ч. 2, т. 3. С. 155–159.
- 2 Загамула В. В. Тактика негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування втягнення неповнолітніх у зайняття проституцією. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 34. Ч. 2, т. 2. С. 184–189.
3. Загамула В. В. Особливості допиту потерпілого під час розслідування втягнення неповнолітніх у заняття проституцією. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 1 (16). Т. 2. С. 217–221.
4. Загамула В. В. Виявлення фактів втягнення неповнолітніх у заняття проституцією. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 1. Т. 3. С. 162-167.
5. Загамула В. В. Обстоятельства, подлежащие установлению при расследовании вовлечение несовершеннолетних в занятие проституцией. *Право и политика*. 2018. № 1. С. 23–27.
6. Загамула В. В. Слідова картина, як елемент криміналістичної характеристики втягнення неповнолітніх у заняття проституцією. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 2. С. 215–219.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

7. Загамула В. В. Особливості електронно-цифрових слідів втягнення неповнолітніх у заняття проституцією. *Становлення та розвиток наукових досліджень*: матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої Дню науки України (м. Київ, 20–21 трав. 2016 р.). Київ: Громадська організація «Фундація науковців та освітян», 2016. С. 39–42.
8. Загамула В. В. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування втягнення неповнолітніх у заняття проституцією. *Становлення та розвиток наукових досліджень*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої Дню науки України (м. Київ, 19–20 трав. 2017 р.). Київ: Громадська організація «Фундація науковців та освітян», 2017. С. 29–31.
9. Загамула В. В. Проведення судово-психологічної експертизи потерпілого під час розслідування втягнення неповнолітніх у заняття проституцією. *Становлення та розвиток наукових досліджень*: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої Дню науки України (м. Київ, 18–19 трав. 2018 р.). Київ: Громадська організація «Фундація науковців та освітян», 2018. С. 36–38.
10. Загамула В. В. До питання актуальності дослідження способу вчинення як елемента криміналістичної характеристики злочинів. *Актуальні проблеми правової науки в сучасних умовах*: збірник тез Всеукр. наук.-практ. конф. (16 трав. 2019 р.) / редкол.: М. М. Почтовий (гол. ред.) та ін. Кривий Ріг: КФ ДДУВС, 2019. С. 88–91.

АНОТАЦІЯ

Загамула В. В. Розслідування втягнення неповнолітніх в заняття проституцією. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2019.

У дисертації здійснено комплексне дослідження теоретичних та організаційно-тактичних засад розслідування втягнення неповнолітніх в заняття проституцією, розроблено теоретичні положення та практичні рекомендації щодо розслідування даної категорії злочинів. Вирішено наступні завдання: висвітлено сучасний стан наукового дослідження проблем розслідування втягнення неповнолітніх в заняття проституцією; встановлено найбільш поширені способи підготовки, вчинення та приховання втягнення неповнолітніх в заняття проституцією та примушування їх до заняття проституцією; з'ясовано зміст слідової картини втягнення неповнолітніх в заняття проституцією; охарактеризовано особу злочинця та особу неповнолітнього потерпілого, втягнутого у заняття проституцією; розглянуто особливості виявлення фактів втягнення неповнолітніх в заняття проституцією; окреслено коло обставин, які підлягають встановленню під час розслідування втягнення неповнолітніх у заняття проституцією; виокремлено типові слідчі ситуації, які складаються на початковому та наступному етапах розслідування, та визначено основні напрямки розслідування; розкрито тактичні особливості проведення допиту неповнолітнього потерпілого, втягнутого у заняття проституцією; конкретизовано організаційно-тактичні особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій; розглянуто можливості призначення судових експертиз під час розслідування втягнення неповнолітніх у заняття проституцією.

Ключові слова: проституція, втягнення у заняття проституцією, криміналістична характеристика, розслідування, неповнолітня особа, типові слідчі ситуації, слідча (розшукова) дія, негласна слідча (розшукова) дія, судова експертиза.

АННОТАЦИЯ

Загамула В. В. Расследование вовлечения несовершеннолетних в занятие проституцией. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2019.

В диссертации осуществлено комплексное исследование теоретических и организационно-тактических основ расследования вовлечения несовершеннолетних в занятие проституцией, разработаны теоретические положения и практические рекомендации по расследованию данной категории преступлений. Получены

следующие результаты: освещено современное состояние научного исследования проблем расследования вовлечения несовершеннолетних в занятие проституцией; установлено наиболее распространенные способы подготовки, совершения и сокрытия исследуемых преступлений; выяснено содержание следовой картины вовлечения несовершеннолетних в занятие проституцией; охарактеризованы личность преступника и личность несовершеннолетнего потерпевшего, втянутого в занятие проституцией; рассмотрены особенности выявления фактов вовлечения несовершеннолетних в занятие проституцией; очерчен круг обстоятельств, подлежащих установлению при расследовании рассматриваемых преступлений; выделены типичные следственные ситуации, которые складываются на начальном и последующем этапах расследования, и определены основные направления расследования; раскрыты тактические особенности допроса несовершеннолетнего потерпевшего, втянутого в занятие проституцией; конкретизированы организационно-тактические особенности проведения негласных следственных (розыскных) действий; рассмотрены возможности назначения судебных экспертиз при расследовании вовлечения несовершеннолетних в занятие проституцией.

Обосновано, что с целью выявления фактов вовлечения несовершеннолетних в занятие проституцией или приготовления к совершению данного преступления, наиболее целесообразно и эффективно выявлять лиц, которые совершили, совершают или готовятся к совершению данного преступления; лиц, которых втянули или пытаются втянуть в занятие проституцией; лиц, которым известны или могут быть известны обстоятельства совершения преступления; места, где несовершеннолетними лицами предоставляются сексуальные услуги за вознаграждение.

Разработана классификация типичных следственных ситуаций, складывающихся на первоначальном и последующем этапах расследования, в частности доказано, что наиболее оптимальными критериями типизации следственных ситуаций первоначального этапа расследования вовлечения несовершеннолетних в занятие проституцией являются: объем и содержание имеющейся информации о событии преступления и личности преступника; этап совершения преступления и действия потерпевшего; количество потерпевших лиц и их возраст. Следственные ситуации последующего этапа расследования следует классифицировать в зависимости от признания подозреваемым факта вовлечения несовершеннолетних в занятие проституцией, наличия доказательств и условий их получения и проверки.

Определены организационно-тактические основы проведения комплекса негласных следственных (розыскных) действий с целью выявления фактов вовлечения несовершеннолетних в занятие проституцией, а также на начальном и последующем этапах расследования данной категории преступлений, в частности обоснована целесообразность проведения таких негласных следственных (розыскных) действий, как аудио-, видеоконтроль лица, аудио-, видеоконтроль места, снятие информации с транспортных телекоммуникационных сетей, снятие информации с электронных информационных систем, установление местонахождения радиоэлектронного средства, наблюдение за лицом, вещью или местом.

Ключевые слова: проституция, вовлечение в занятие проституцией, криминалистическая характеристика, расследование, несовершеннолетний, типичные следственные ситуации, следственное (розыскное) действие, негласное следственное (розыскное) действие, судебная экспертиза.

SUMMARY

Zagamula V. V. Investigation of the involvement of minors in prostitution. – On the right of the manuscript.

Dissertation for the degree of Candidate of Law, specialty 12.00.09 – Criminal Procedure and Criminalistics, Forensic Sciences, operational and search activity. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2019.

In the dissertation the complex research of theoretical, organizational and tactical principles of investigation of juvenile involvement in prostitution took place, theoretical positions and practical recommendations for investigating this category of crimes were developed. The following tasks were solved: the current state of scientific research of the investigation of juvenile involvement in prostitution was highlighted; the most common methods for preparing, committing and concealing juvenile involvement in prostitution and forcing them to engage in prostitution are identified; The content of the trace pattern of juvenile involvement in prostitution is clarified; characterizes the identity of the offender and the identity of the minor victim involved in prostitution; features of revealing the facts of juvenile involvement in prostitution; outlines the circumstances surrounding the investigation into the involvement of minors in prostitution; typical case studies are drawn out at the initial and subsequent stages of the investigation, and the main directions of the investigation are identified; the tactical features of conducting interrogation of a minor victim engaged in prostitution are revealed; Organizational and tactical peculiarities of conducting secret investigative (search) actions are specified; possibilities of appointment of forensic examinations during investigation of juvenile involvement in prostitution were considered.

Key words: prostitution, involvement in prostitution, forensic characterization, investigation, juvenile person, typical investigative situations, investigative (wanted) action, secret investigation (wanted) action, forensic examination.